

# RÉGÉSZETI DOLGOZATOK

AZ EÖTVÖS LÓRÁND TUDOMÁNYEGYETEM  
RÉGÉSZETI INTÉZETÉBŐL

5.

# DISSERTATIONES ARCHÆOLOGICÆ

EX INSTITUTO ARCHÆOLOGICO  
UNIVERSITATIS DE ROLANDO EÖTVÖS NOMINATÆ

BUDAPEST, 1963.

H a m p e l J ó z s e f p r o f e s s z o r

(Emlékezés a kitünő tudósra és tanárra halálának 50 éves fordulóján. - Részlet a Magyar Régészeti, Művészettörténeti és Éremtani Társulat 1963. évi esztergomi vándorgyűlésén vázlatosan előadott emlékbeszédből.)

Hampel József pályaválasztását és pályafutását<sup>1/</sup> elhatározó mértékben befolyásolta az a kapcsolat, mely közte és Rómer Flóris, a budai gimnázium tanára és igazgatója között Hampelnek középiskolai tanuló korában keletkezett. Az élénkeszü és szorgalmas diák egy-kettőre felkeltette az éles szemű pedagógus és nagyszerű tudós figyelmét, a diák pedig az elismerés, a tanítványi szeretet és hála érzésével tekinthetett az akkor már országos hírnév tanárra és nevelőre, kitől nem kis buzdítást nyerhetett jövő pályaválasztását illetően.

Hampel József 1865-ben lépett a budapesti Tudományegyetem hallgatói közé; jogra iratkozott be és már az első év végeztével tanujelét adta nem mindennapi képességének. Német nyelven pályaművet írt és pályázatot nyert ez első művével: "Die Folgen der Einführungs des Christenthums in Ungarn." A munka fenti címen meg is jelent, mint "Gekrönte Preissarbeit. Pest, 1866." Alig két év múltán újabb dolgozatát tette közzé a magyar jogtörténet köréből, "A báni méltóság eredetétől napjainkig. Győri történelmi és régészeti füzetek, Győr, 1868." 1870-ben jogi doktorátust szerzett és ekkor a bölcsészeti karra iratkozott, ahol Aquincumról szóló első régészeti művével újabb pályadíjat nyert, majd 1874-ben a bölcsészeti doktori címet is megszerezte. Hampel ekkor már a Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárának tisztviselője (akkori elnevezéssel segéd-je) volt, ahová atyai barátjának, egykori tanárának bizalma hívta meg. Rómer ugyanis ekkor már az egyetemi tanárság mellett ennek a múzeumi osztálynak őri, azaz igazgatói állását is betöltötte és nyilván örömmel vette maga mellé munkatársnak a lelkes és már egyetemi tanulmányai alatt nagy rátermettséget mutató ifjút.

Rómer előlegezett bizalmát az ifju Hampel mindenben igazolta. Hatalmas munkát végzett az osztály anyagának rendezésében, nagy segítségére volt főnökének a Desjardin francia kutató által készített, a muzeum panoniai köemlékeiről szóló munkának magyarra való fordításának munkájában, amelyről megjelenésekor már az volt a vélemény, hogy jobb, teljesebb, mint az eredeti<sup>2/</sup>. De különösen kitüntette magát az 1876-ban tartott Ősrégészeti Kongresszus előkészítési és lebonyolítási munkáiban, mint a kongresszus egyik titkára és az ez alkalommal rendezett kiállítás rendezője. Ez alkalommal megjelent több régészeti munkának is szerkesztője volt<sup>3/</sup>. Ezekben a munkákban kitűnt a fiatal régész nagy tanultsága, a magyar hazai régészeti anyagban való kitűnő ismerete és tájékozottsága, aminek természet-szerű következménye lett, hogy Rómer, egykori tanára és munkahelyén akkor igazgatója az egyetem magántanárává habilitálta. Ezzel kezdődött meg Hampel József egyetemi tanári pályája.

Habilitációja az ós- és klasszikai régészet, éremtan és epigrafika területeit ölelte fel, tehát igen nagy tárgykörben mozgott és megadta az alkalmat a fiatal magántanárnak a legváltozatosabb területekről szóló előadások tartására. Nem céltalan dolog Hampel egyetemi előadássorozatát figyelmesen áttekinteni és abból származó következtetéseinket megtenni.

Első előadására, kollégiumára az 1877/78. tanév első félévében került sor<sup>4/</sup>; címe: "Ősrégészet, mutatóványokkal és magyarázatokkal a M. N. Muzeum gyűjteményeiben. (heti 2 óra)" Ezt a kollégiumát folytatja a 2. félévben is: "Ősrégészet, rendszeres tárgyalás, mutatóványokkal és magyarázatokkal a M. N. Muzeum gyűjteményeiben (heti 3 óra)", sőt ezt a kollégiumot egy másikkal is megtoldja: "Ókori érmészet gyakorlatokkal, (heti 2 óra)". A fiatal magántanár akár mesterének utmutatására, akár magától rájön arra, hogy az éremtanak tanítása és főleg gyakorlatokban való elsajátíttatása a legjobb eszköz a régészet tudományába való bevezető oktatásnak.

Rómer ebben a félévben az életében bekövetkezett ismeretes változás miatt, - nagyváradi kanonokká neveztetvén ki, - mind egyetemi, mind muzeumi osztályigazgatói állásáról lemondott, előadást már nem tartott. A muzeumi osztályigazgatói állásban Hampel lett utóda, és a Bölcsészeti Kar is egyelőre őt bizta meg a megüresedett katedra ellátásával<sup>5/</sup>. A következő tanévben 1878/79-ben az első félévben már mint tanárhelyettes hir-

dét előadásokat: "Az antik szobrászat Nagy Sándor koráig (heti 3 óra)" és "Római érmészet (heti 2 óra)" címmel. A második félévben szintén tanárhelyettesként hirdeti meg két kollégiumát: "Antik szobrászat Nagy Sándor korától kezdve (heti 3 óra)" és "Kiválóbb antik műemlékek fejtegetése (heti 2 óra)" címmel.

Bizonyos, - ez Ortvay Tivadarnak, aki a dolgok közvetlen szemlélője volt, emlékbeszédéből is kiderül -, hogy Hampel joggal számíthatott, különösen a Bölcsészeti Kar megbízása után arra, hogy az egyetemi tanári széken is követni fogja mesterét. Ez azonban nem következett be. A tanszékre a kormány Torma Károlyt, a kitűnő erdélyi származású epigrafust nevezte ki, aki az 1879/80. tanév első félévében meg is kezdte előadásait. Hampel tehát újra mint magántanár folytatja kollégiumait, melyben az akkoriban világszerte nagy fel-tűnést keltett olympiai ásatásokkal foglalkozott "Pausanias V. könyvének ar-chaeologiai fejtegetése különös tekintettel a legujabb olympiai ásatásokra (heti 2 óra)" és "Archaeologiai gyakorlatok (heti 2 óra)" címmel. Az első kollé-giumot azután a következő félévben is folytatta heti 2 órában. A következő 1880/81-es tanévben is mindkét félévben tart egy-egy 2 órás kollégiumot: "A képző-művészetek története a régi Athénében" és "A képzőművészetek története a régi rómában", mindkettőt heti 2-2 órában.

Az 1881 év lényeges változást hozott Hampel egyetemi pályafutásá-ban. A kormány elhatározta az egyetemes történeti tanszékek felállítását és ezek közül elsőnek az ókori egyetemes történeti tanszék megszervezése történt meg és a tanszékre Hampel pályáztatván, azt el is nyerte.

Az 1881/82. tanév első félévétől kezdve mint nyilvános rendkívüli tanár tartott előadásokat egészen 1891-ig a görög és római történelemből. Azonban a hazai régészet kiváló művelője e területen sem tagadta meg magát, nem vált hűtlenné az általa oly sikeresen végzett studiumokhoz és több ízben tart Panno-niáról kollégiumot, pl. "Pannonia története és helyrajza különös tekintettel az emlékszerű kutfókra" és "A pannoniai történelem kutfóinak ismertetése és méltatása." Ha Hampel József nem is foglalkozhatott tovább klasszika archae-ologiai előadások tartásával, és Torma Károly előadásai elsősorban epigráfiai és érmészeti jellegűek voltak is, a terület nem árvult el egyetemünkön, mert Pasteiner Gyula magántanár állandóan tartott görög és római régészeti és művészettörténeti előadásokat.

Torma Károly 1890-ben nyugdíjaztatta magát és véglegesen Itáliába távozott. Ekkor vehette át a tanszéket Hampel József és 1891-től 1913-ban bekövetkezett haláláig e tanszéken tanított. Érdekes, hogy 1892/93 tanév első félévében, amikor mint most már nyilvános rendes tanár átvette a tanszék vezetését új magántanár is kezdett működni egyetemünkön, Kuzsinszky Bálint, aki majdan átveszi az őt habilitáló Hampel örökét. E tanévben hirdetett kollégiumai: "Classicae archaeologia. Általános rész (heti 3 óra)" és "Az európai őskor emlékei (heti 2 óra)", majd a második félévben: "Classicae archaeologia. Építészeti emlékek (heti 3 óra)" és "Az európai bronzkor (heti 2 óra)".

Ebben a tanévben mindjárt alkalma nyílik Hampelnek, hogy a Kar határozatának alapján tárgyából pályázatot hirdethessen. A pályázat tárgyát az akkor még mindig igen aktuális régészeti esemény alapján írja ki: "Kivántatik az olympiai Zeus templom pontos leírása az építészeti és szobrászati emlékek, valamint az irodalom alapján. A felhasznált irodalom lelkiismeretesen idézendő." Az utolsó mondat igazán "hampeli". Sajnos nem találni nyomát annak, hogy az 50 forintos pályadíjat kiadta-e egy sikeres munkának.

Az első tanév előadás témái már mutatják, hogy Hampel célba vette szakterületének egyetemi előadásaiban való teljes feldolgozását. Ezt bizonyítják a következő tanévek előadásai.

1893/4. tanév, 1. félév: "Classicae archaeologia. Az ióni és korinthusi stílus emlékei (heti 3 óra)" - "A görögországi őskor műemlékei (heti 2 óra)"  
2. félév: "A homéroszi kor emlékei Görögországban (heti 2 óra)" - "Classicae archaeologia. Római építészet (heti 3 óra)".

1894/5. tanév, 1. félév: "Classicae archaeologia. Az antik szobrászat emlékei a Phidias előtti korból. (heti 3 óra)" - "A görög agyagművesség őskora (heti 2 óra)" -- 2. félév: "Classicae archaeologia. A görög művészet első virágzása korában (heti 2 óra)" - "Az antik agyagművesség a Kr. előtti VI. századtól kezdve (heti 2 óra)".

1895/6. tanév, 1. félév: "Szobrászat Phidias korában (heti 3 óra)" -- "Az attikai edényfestés virágzó kora (heti 2 óra)" -- 2. félév: "A szobrászat Phidas után (heti 3 óra)" - "Magyarországi antik emlékek (heti 2 óra)"

Ebben a tanévben ismét alkalma nyílt Hampelnek egyetemi pályázatot

rdetni. "Állapittassanak meg a legutóbbi kutatások felhasználásával a Zeus-pus főbb változatai." A pályázat eredménye ismeretlen.

1896/7. tanév, 1. félév: "Görög szobrászat a Kr. e. IV. századtól kezdve (heti 3 óra)" - "Magyarhoni antik emlékek (heti 2 óra)" -- 2. félév: "A görög szobrászat Praxitelés óta (heti 3 óra)" - "Pannoniai és dáciai emlékek (heti 2 óra)".

1897/8. tanév, 1. félév: "A görög szobrászat második virágzása kora (heti 3 óra)" - "A régi Róma építészeti maradványai (heti 2 óra). -- 2. félév: "A görög szobrászat Lysippos óta (heti 3 óra)" - "A régi Róma építészeti maradványai, második szakasz (heti 2 óra)".

1898/9. tanév, 1. félév: "Antik szobrászat Rómában (heti 3 óra)" - "Antik festészet (heti 2 óra)" -- 2. félév: "Az antik szobrászat története (heti 3 óra)" - "Antik festészet. II rész (heti 2 óra)".

1899/1900. tanév, 1. félév: "Antik szobrászat (heti 3 óra)" - "Pannoniai és dáciai emlékek (heti 2 óra)". -- 2. félév: "Római építészet (heti 3 óra)" - "Pannoniai és dáciai emlékek (heti 2 óra)".

1900/1. tanév, 1. félév: "Az antik szobrászat története (heti 3 óra)" - "Pausanias Periégésise első könyvének archaeologiai magyarázata (heti 2 óra)" -- 2. félév: "Antik szobrászat Phidias óta (heti 3 óra)" - "Plinius Naturalis Historiája mint antik műtörténeti kútfő (heti 2 óra)".

1901/02 tanév, 1. félév: "Az antik szobrászat második virágzása kora (heti 3 óra)" - "Philostrati maioris Imagines műtörténeti méltatása (heti 2 óra)" -- 2. félév: "Az antik szobrászat története Kr. e. III. századtól (heti 3 óra)" - "Pannoniai és dáciai emlékek (heti 2 óra)".

1902/03. tanév, 1. félév: "Antik festészet (heti 3 óra)" - "A régi Athén helyrajza (heti 2 óra)". -- 2. félév: "Antik festészet Polygnostól (heti 3 óra)" - "A régi Róma helyrajza (heti 2 óra)".

1903/04. tanév, 1. félév: "Ogörög építészet (heti 3 óra)" - "Olympia helyrajza (heti 2 óra)" -- 2. félév: "Antik római építészet (heti 3 óra)" - "Pompeji helyrajza (heti 2 óra)".

1904/05. tanév, 1. félév: "Az antik szobrászat története (heti 3 óra)" - "A legújabb archaeologiai ásatások görög földön (heti 2 óra)". - 2. félév: "A görög szobrászat Phidias után (heti 3 óra)" - "Pausanias I. könyvének archaeologiai magyarázata (heti 2 óra)".

Ebben az esztendőben újabb pályatételt tűzött ki Hampel a klasszika archaeologia köréből: "Polygnotos festészete a legutóbbi kutatások alapján." Ez a pályázat eredménytelen maradt.

1905/06. tanév, 1. félév: "Antik szobrászat az első virágzás korában (heti 3 óra)" - "A régi Athén helyrajza (heti 2 óra)" -- 2. félév: "A görög szobrászat története (heti 3 óra)" - "Pannoniai és dáciai emlékek (heti 2 óra)"

1906/07. tanév, 1. félév: "Görög szobrászat története a második virágzási korban (heti 3 óra)" - "Pannoniai domborművek (heti 2 óra)". -- 2. félév: "Antik szobrászat a Nagy Sándor utáni korban (heti 3 óra)" - "Pannoniai és dáciai emlékek (heti 2 óra)"

1907/08. tanév, 1. félév: "Antik festészet (heti 3 óra)" - "Pannoniai szobrok és domborművek (heti 2 óra)" -- 2. félév: "Antik festészet II. (heti 3 óra)" - "Pannoniai szobrok és domborművek (heti 2 óra)".

1908/09. tanév, 1. félév: "Görög építészet (heti 3 óra)" - "Az athéni Akropolisz (heti 2 óra)" -- 2. félév: "Római építészet (heti 3 óra)" - "A régi Róma helyrajza (heti 2 óra)".

1909/10. tanév, 1. félév: "Római építészet (heti 3 óra)" - "A régi Róma helyrajza (heti 2 óra)" -- 2. félév: "Görög szobrászat az archaikus korban (heti 3 óra)" - "Pomeji helyrajza (heti 2 óra)".

1910/11. tanév, 1. félév: "A görög szobrászat a Kr. e. VI. századtól kezdve (heti 3 óra)" . "Pompeji helyrajza II. (heti 2 óra)" -- 2. félév: "Antik szobrászat Phidias-tól kezdve (heti 3 óra)" - "Fali képek Pompejiben (heti 2 óra)".

Ebben a tanévben ismét pályázatot hirdet Hampel: "Állapittassanak meg az irodalmi adatok felhasználásával a leletek alapján a Kr. e. II. századtól a Kr. u. V. század végéig terjedő korszakban hazánk területén divott fibulák formái. (Rajzok mellékelése kívánatos)" A pályázat, bár háromszor hirdették meg, meddő maradt, Nem is csodálatosan, hiszen a pályázat messze meghaladta egy akkori egyetemi hallgató felkészültségét, amit az is mutat, hogy ugyanekkor ugyane tárgykörrel a M. Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárának olyan kiváló képességű öre foglalkozott, mint Márton Lajos, az osztálynak sok évvel később igazgatója.

1911/12. tanév 1. félév: "A görög szobrászat Phidias után (heti 3 óra)" - "Az antik festészet (heti 2 óra)" -- 2. félév: "Antik szobrászat a Kr. e. IV.

század óta (heti 3 óra)" - "Antik festészet Polygnotos óta (heti 2 óra)".

1912/13. tanév, 1. félév: "Antik szobrászat Lysoppostól kezdve (heti 3 óra)" - "Antik festészet a IV. századtól kezdve (heti 2 óra)" -- 2. félév: "Antik szobrászat a hellenisztikus korban (heti 3 óra)" - "Antik festészet a hellenisztikus korban (heti 2 óra)".

Az utolsó félév anyagát már nem fejezhette be. 1913. március hó 25-én meghalt. A Bölcsészettudományi Kar határozata értelmében órái megtartásának kötelezettségét Pasteiner Gyula professzorra bízta, a félévet már ő fejezte be.

Nem ok nélkül közöltük teljes tejfedelemben Hampel József egyetemi előadásainak teljes jegyzékét. Ez a jegyzék mindent elárul a tanárról, előadásainak és tanításainak céljáról.

Mint magántanár előadásaival látszólag olyan célt tűz maga elé, hogy az ősrégészet akkor ismert kérdéseivel fogja és akarja hallgatóit megismertetni. Nem tudom, nem lebegett-e Hampel szeme előtt az a cél, olyan módon bevezetni hallgatóit a régészet kérdéseibe, hogy közülük egy-kettő esetleg később munkatársa lehessen. Persze ez csak föltevés részemről, de az indulás e következtetésekre, azt hiszem feljogosít.

Ebből a szándékából kitéríteni látszik őt az a megbízatás, mely a távozó Rómer helyére állítja, mint helyettesét. Kénytelen tervéről lemondani, olyan előadásokat kell hirdetnie, mely a tanszék jellegének és annak a hagyománynak megfelel, amelyet mestere Rómer Flóris tesz otthonossá egy évtizednél hosszabb működésével a tanszéken. Nagy előadásokat kell hirdetnie, melyek az ókori művészet egy-egy korszakával ismerteti meg a hallgatóságot. Az antik szobrászatról hirdet előadásokat és bár az első félévben még ott találjuk a "római érmészet" kollégiumát, a következőkben már ezt is általánosabb érdeklődést felkeltő tárggyal helyettesíti.

Amikor Torma Károlynak professzorrá való kinevezésével továbbra is az egyetemnek magántanára marad, előadást és gyakorlatot is hirdet, de csak egy félévre, azután már csak elméleti órák következnek.

Hampel professzori pályájának egyik feltűnő vonása az, hogy leszámítva kezdő előadásait, gyakorlatokat vagy szemináriumi előadásokat soha nem hirdetett, megmaradt végig az elméleti kollégiumok tartásánál. Ennek oka könnyen megállapítható. Régész képzésről e korszakban szó sem lehetett.



A tanszéknek feladata ellátni azt az igényt, melyet a középiskolai tanár-vizsgálati szabályzat a hallgatókkal szemben támasztott abban az irányban, hogy minden latin-görög és latin-történelem szakos hallgató köteles volt két félév klasszika-archaeologiai, azaz régészeti előadásának hallgatását indexében kimutatni. Már Römer, és utána Hampel is iparkodott ezt az igényt olyan előadások tartásával kielégíteni, melyekből a hallgatók tárgyainak a középiskolában való tanításakor hasznot huzhattak, vagyis a latin és görög nyelv oktatását e két nép művészeti emlékeinek bemutatásával élénkíthették, - ha ugyan élénkítették - de mire a görög és római régiség-tani tankönyvek őket bizonyos mértékben rá is szorították.

Még tisztábban kiviláglik ez a tendencia Hampel előadásainak címeiből akkor, amikor mint a klasszika archaeologia professzora kezdi meg előadásait. Az első félévben "az európai őskor emlékei" a második félévben "az európai bronzkor emlékei" címen hirdet egy-egy kollégiumot, de ezeket azután nem követi folytatás. Gondos korszakbeosztással félévenként egy-egy periódusát adja elő az antik művészetnek, különösen nagy (3 órás) kollégiumainak sorrendjében figyelhetjük meg ezt, míg a kisebb (2 órás) kollégiumok között bár nem gyakran, "magyarhoni antik emlékek", "pannoniai és dáciai emlékek" címűeket is találunk.

Hampelnek az a törekvése, hogy minél alaposabban tanítsa a görög és római művészetet, irodalmi munkát is szült. 1900-ban Budapesten a Franklin Társulat kiadásában jelent meg "Az antik szobrászat története" című munkája. Érdemes ennek előszavát idézni: "Szándékom volt egyetemi hallgatóim s a művelt hazai közönség számára, mely az utóbbi években többféleképpen tanusította, hogy az antik szobrászat iránt érdeklődik, könnyen olvasható, világos áttekintésű és a tudomány főbb eredményeit összefoglaló kézikönyvet készíteni. Kedves meglepetésemre cambridgei collégám, E. A. Gardner legutóbb (1896-ban) Macmillannál Londonban megjelent kézikönyve olya helyesen oldotta meg a célt, mely előttem lebegett, hogy e derék könyv átöltetésére hazai irodalmunkban már az 1898. évi szünidei tanári szakfolyam hallgatóságát szólítottam föl; de nem akadván rá vállalkozó, most magam végeztem e munkát, Gardnernél megtetszett az anyag világos tagozása és könnyű áttekintése, más jeles tulajdonsága, hogy tartózkodik elharmarkodott föltevésektől és leginkább tények közlésére szorítkozik. Mindezen

okoknál fogva úgy vélem, hogy ez a kézikönyv addig is, míg egy terjedelmesebb munka közzétételére nálunk alkalom nyílik, a most főnforgó szükségleteknek meg fog felelni. Abben tehát, hogy a jelen mű létezik, Gardneré a fő érdem. Magam neveztem meg a címlapon, de csupán itt adom meg neki érdeme szerint alismerésemet, mert a jelen munkáért még ő sem szavatol, sőt a felelősséget azért sem vállalhatná el, mivel könyve nem kevésbé változott meg. Ahol ugyanis szükségét láttam, a magam fölfogása szerint rövidítettem, módosítottam, néha pedig kibővítettem, ahogy olvasóim szempontjából, vagy saját nézetem szerint kívánatosnak véltem. "7/

Közöltük Hampel előszavát, mert belőle előadásainak fő jellemvonásait is megállapíthatjuk: az anyag világos tagozása, könnyű áttekinthetősége, az elhamarkodott föltevésektől való szigorú tartózkodás, és főleg a tények közlése Hampel előadásainak is fő jellemvonásai voltak.

Jegyezzük itt föl, hogy előadásait mindig képek, de nagy régészeti munkákból vett képek bemutatásával kísérte, ellenben végig idegenkedett a vetített képeknek előadásaiban való alkalmazásától, holott a Berliini Lichtbild-Stellének teljes diapozitiv sorozatát meghozatta a tanszék számára, melyet azután utódai nagy haszonnal használtak föl az oktatásban.

Előadásainak tartásában rendkívül pontos volt. Óráit 8-9 között tartotta, hogy legkésőbb negyed 10 órakor már nemzeti muzeumi hivatalában lehessen. Óra kezdés után senkinek az intézeti terembe belépni nem volt szabad, még vendégeivel sem tett e téren kivételt. Katalógust tartott félévenként háromszor és csak a mindhárom alkalommal jelenvolt hallgatóknak engedte meg a félévi kolloquiumot. Ez hol szóbeli, hol írásbeli volt; utóbbi esetben valamely latin vagy görög auktornak a munkájából pár fejezetnek a fordítása volt a feladat.

És még egy megjegyzést. Ha áttekintjük hirdetett előadásainak jegyzékét, látjuk, hogy századunk első éveiben hirtelen megsaporodik azoknak az előadásoknak a száma, amelyek pannoniai és dáciai emlékekről, domborművekről, szobrászatról szólnak. Ez pontosan összefügg Hampelnek tudományos irodalmi tevékenységével; ebben a korszakban jelennek meg Intercisa kutatásával, a pannoniai domborművekkel és oltárokkal, a dunavidéki lovasistenségekkel foglalkozó dolgozatai, melyeknek anyaggyűjtésével kapcsolatos eredményeit közölte előadásaiban hallgatóival. 8/

Hampel csaknem negyedszázados professzorsága alatt megfelelően, - a csekély dotációnak megfelelően, - fejlesztette az intézet könyvtárát. Elsősorban a nagy reprezentatív kiadványokat hozatta meg a tanszék számára és az összefoglaló kézikönyveket. Ezeknek rendbentartására, leltározására és egyéb hasonló adminisztrációs munka elvégzésére, a még Rómer által sürgetett, de a tanszéknél csak Hampel professzorsága alatt rendszeresített ösztöndijas gyakornok volt hivatott. Feladatai közé tartozott a professzor előadásai előtt a szükséges bemutatásra kerülő munkák és képek előkészítése is. Sajnos, a gyakornok kötelezve volt mindennap d. e. fél 10 órától a M. N. . Múzeum éremtárában a nagyszámu éremlelet feldolgozásánál segíteni egészen az 1 órakor befejeződő hivatalos órák végeig. Minthogy ez az ösztöndíj lehetetlenné tette ebben a formában az egyetemi délelőtti órák rendszeres hallgatását, csak ritkán töltötték be olyan hallgatók, akik jövő áletpályájukul a régészetet választották.

Hampel másik állása a M. Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárának igazgatása volt. Így semmi kísérlet sem történt részéről abban az irányban, hogy az Érem- és Régiségtani tanszék valóban régész-képző intézménnyé fejlesszessék, mint ezt a külföldi egyetemek hasonló tanszékeinél már ebben az időben találjuk,<sup>9/</sup> vagy amint nálunk is ilyenné alakult a Kőlozsvári egyetem régészeti tanszéke, mely szoros kapcsolatban állott az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárával, tehát nemcsak a két intézmény közös vezetője kötötte őket össze pusztán személyi kapcsolattal, mint Budapesten.

Hampelnek ez a kettős hivatala lehetett az oka annak is, hogy nem vállalta sem a Bölcsészettudományi Kar dékánosságát, sem az Egyetem rektori méltóságát.<sup>10/</sup> Nyilvánvaló, hogy a kar egyik legnagyobb nemzetközi tekintéllyel rendelkező tudósát aligha hagyták volna ki ez egyetemi méltóságokat viselők sorából, ha csak az illető maga nem vonta ki magát e tisztségek viseléséből, amug így nagy elfoglaltságának tudatában.

Hampel professzorsága alatt három kutatót habilitált magántanárrá a tanszék körébe tartozó tárgykörökből: Kuzsinszky Bálintot, Láng Nándort és Hekler Antalt. A magyar régészet története beigazolta választásának helyességét.

Hampel a maga idejében az egyetem és a Bölcsészettudományi Kar legnagyobb tekintélyű professzorai közé tartozott. Szigoru tanár volt, jól-

kü ember, akinek tanári igyekevése első sorban arra irányult, hogy minél több hallgatójával ismertesse meg az antik művészet nagyszerű emlékeit, minél több hallgatójának bemutassa a hazai földnek főleg a római korból származó emlékeit és így érdeklődést keltvén bennök a régészet emlékei iránt, tanári pályájuk betöltésére, jó tanárokká válásukhoz a maga részéről minél hathatósan hozzájáruljon.

Oroszlán Zoltán

- 
1. / Hampel József életének és működésének ezideig legteljesebb méltatása Ortvy Tivadartól való: "Emlékbeszéd Hampel József rendes tag fölött", megjelent "a Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédék" c. sorozatban, (XVI. kötet 7. szám, 51 lap.) még Hampel halálának évében 1913-ban. Ortvy igen szépen, de sok szubjektív megjegyzéssel foglalta össze Hampel pályáját, de működésének és eredményeinek megítéléséhez akkor még hiányzott a történelmi távlat. Ma már sokkal világosabban rajzolódik elénk Hampel rendkívül jelentős munkásságának képe. Jelen dolgozatban csak néhány adatában támaszkodhattam Ortvy fontos munkájára. - Hampel tanári pályájának külső eseményeit nagy pontossággal, az ügyiratok számának idézésével is eddig legteljesebben Szentpétery Imre: "A Bölcsészettudományi Kar története. 1635-1935 című művében foglalta össze Budapesten 1935-ben. "A királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem története" című munka IV. kötetében. Különben csak a Hampel halálakor megjelent rövidebb-hosszabb nekrológok foglalkoztak még pályájával és munkásságával, melyek különböző tudományos folyóiratokban és az akkori napilapokban jelentek meg. Hampelnek régészetünk történetében elfoglalt helyének kijelölését az Archaeologiai Értesítőben 1964. év folyamán megjelenő dolgozatomban kíséreltem meg.
  2. / Desjardin-Rómer: "A Magyar Nemzeti Múzeum római feliratos kőemlékei", Budapest, 1873.
  3. / Hampelnek ez időből való nagy összefoglaló munkái, melyekben megalapozta későbbi, máig nélkülözhetetlen anyag-összefoglalásainak megírását, a következők: "Antiquités préhistoriques de la Hongrie", Esztergom, 1876-77. - Albumalaku diszmunka a Nemzeti Múzeum bronzkori emlékeinek tipologikus sorozatokban való bemutatásával. - "Catalogue de l'exposition préhistorique des musées de la Hongrie", Budapest, 1876. - "Resultats généraux de mouvement archéologique en Hongrie avant la VIII. -e session du Congrès international d'Anthrop. et d'Archéol. préhistorique à Budapest, 1876. Compte-rendu de la huitième session. Budapest, 1878. Second vol. II. Partie. Trouvailles de l'âge de bronze en Hongrie. Budapest, Edition du Musée National Hongrois. 8-r. XVI+108 l.,

127 tábla, 1300 kép.

4. / Az előadások pontos címeit, valamint a hirdetett pályázatok tárgyát az egyetemnek évről-évre megjelent nyomtatott tanrendjei alapján állítottuk össze.
5. / A tanszék helyettesítésével, valamint Hampelnek az ókori egyetemes tanszékre nyilván rendkívüli tanári minőségben való kinevezésére vonatkozólag lásd Szentpétery id. m. 527 l. la 595 l. -n, szemben Ortway e tárgyú észrevételeivel (17 l. skv.).
6. / L. az időről-időre megjelenő tanárvizsgálati szabályzatok idevonatkozó utasításait.
7. / A könyv nem töltötte be azt a hivatását, melyet Hampel szánt neki. A hallgatók általában az előadások alatt készített jegyzetektől készültek, mi pedig akik már akkor a régészet felé, mint életpálya felé készülünk, leginkább Láng Nándornak a Beöthy Zsolt szerkesztésében megjelent "Művészetek Történetének" I. kötetében lévő "Görög művészet-történet"-ből, továbbá a Springer-Michaëlis "Kunstgeschichte"-jéből tanultunk.
8. / Nyilvánvaló, hogy ezeken az előadásokon közölte először a pannoniai és részben a dáciai szobrászatra, különleges vallási emlékeikre vonatkozó kutatásait és foglalta össze azoknak eredményeit, melyek azután gyors egymásutánban jelentek meg 1900-1911 közötti időben az Archaeologiai Értesítő lapjain. Annál is fontosabbak ezek a dolgozatok, mert ezekben van először koordinálva Hampel tudományos kutató munkája tanári előadásaival.
9. / Mint pl. Bécsben, Lipcsében, Münchenben stb.
10. / Supka Géza szóbeli közlése Hampelről folytatott beszélgetéseinkben.

HAMPEL, József, Universitätsprofessor (1849-1913)

Vorliegende Studie bringt einen erweiterten Abschnitt aus der Gedenkrede, die aus Anlass der 50. Wiederkehr des Todestages von J. Hampel im Rahmen der Wandertagung der Ungarischen Archäologischen, Kunsthistorischen und Numismatischen Gesellschaft in Esztergom gehalten wurde. Verfasser bespricht die Tätigkeit J. Hampels, des Universitätsprofessors, führt dar vollständige Verzeichnis seiner Vorlesungen an, weist auf die Themenkreise hin, aus denen Hampel den Stoff seiner Vorträge geschöpft hatte; erörtert ferner die Art, in der Hampel vorzutragen pflegte, seine Lehrbücher schrieb und den Lehrstuhl leitete. Unter den gegebenen Umständen beschränkte sich seine Tätigkeit darauf, Statuen gemäss die Aufmerksamkeit der Mittelschullehrerkandidaten, deren Hauptfach die latein oder griechisch Sprache war, auf die Denkmäler des klassischen Altertums und Pannoniens zu lenken und deren Erforschung anzuregen.

...  
EÖTVÖS EGYETEM  
EGYETEMI INTÉZET  
5674